

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การเสนอผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ครอบคลุมสาระสำคัญดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อสร้างโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียนตามโปรแกรมฝึกอบรม
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ระหว่างหลังเรียนกับเกณฑ์การประเมินหลังเรียน
4. เพื่อศึกษาเจตคติที่มีต่อโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียน โรงเรียนวัดประดับช่วงชั้นที่ 2 หลังเรียนตามโปรแกรมฝึกอบรมสูงกว่าก่อนเรียน
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียน โรงเรียนวัดประดับช่วงชั้นที่ 2 หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์การประเมินหลังเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามกระบวนการวิจัยทางการศึกษา มีขั้นตอนโดยสรุปดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนวัดประดับที่กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวนทั้งสิ้น 57 คน
 - 1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนวัดประดับ จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 35 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 โปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 มีองค์ประกอบดังนี้ คือ ชื่อโปรแกรม หลักการและเหตุผล เป้าหมายของโปรแกรม จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม โครงสร้างของโปรแกรม เนื้อหา (กำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้) วิธีสอน (แผนการฝึกอบรม 7 แผน) สถานที่ใช้ฝึกอบรม แนวการจัดกิจกรรม สื่อประกอบการฝึกอบรม การประเมินผลการฝึกอบรม และการประเมินผลโปรแกรม.

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ใช้ทดสอบนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ระหว่างก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกับหลังเข้าร่วมโปรแกรม จำนวน 30 ข้อ มีระดับความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.42 – 0.70 ค่าอำนาจจำแนก 0.36 ขึ้นไป และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87

2.3 แบบสอบถามเจตคติต่อโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ใช้สอบถามเจตคติที่มีต่อโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา โดยใช้สอบถามนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรม มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.83

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

3.1 นำหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือ ดำเนินการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัน เวลา ที่กำหนด

3.3 นำข้อมูลมาวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ของนักเรียนระหว่างก่อนกับหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม โดยการทดสอบที (t-test dependent)

4.2 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมกับคะแนนเกณฑ์โดยการทดสอบที (t-test)

4.3 วิเคราะห์แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า โดยหาค่าเฉลี่ย (mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) จากนั้นนำคะแนนเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมาย โดยกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมาย ดังนี้ มาก (2.50 – 3.00) ปานกลาง (1.50 – 2.49) และน้อย (1.00 – 1.49)

ค่าเฉลี่ย	2.50	-	3.00	หมายความว่า	มาก
	1.50	-	2.49	หมายความว่า	ปานกลาง
	1.00	-	1.49	หมายความว่า	น้อย

สรุปผลการวิจัย

1. คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 หลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. คะแนนเฉลี่ยทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 หลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าคะแนนเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. คะแนนเฉลี่ยเจตคติที่มีต่อโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ในภาพรวมมีความเหมาะสมระดับมาก ($\bar{X} = 2.77$, S.D. = 0.59) นักเรียนมีความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม 3 ลำดับแรก คือ 1) ต้องการเพิ่มเวลาในการปฏิบัติการฝึกอบรม 2) สื่อการเรียนการสอนน่าสนใจหลากหลาย สนุก และสร้างความสนใจดี 3) สถานที่ฝึกอบรมร่มรื่น กว้างขวาง และสงบดี

การปรับปรุงโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเรื่องเวลาให้เหมาะสม และยืดหยุ่นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน การใช้คำพูดที่ยั่วให้นักเรียนเกิดมีความเมตตา กล้าตัดสินใจ และปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 พบว่าผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. จากผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์การประเมินหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1.1 โปรแกรมการฝึกอบรมที่จัดขึ้นครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม โดยที่นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมจะได้รับการส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาในช่วงกิจกรรมพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 2 ถึง 3 วัน ทำให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวอาจส่งผลให้คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม และสูงกว่าเกณฑ์การ

ประเมินหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 80 ที่กล่าวไว้ว่ารัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปฏิบัติงานและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550, หน้า 33) และรัฐได้กำหนดเป็นนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยมุ่งเน้นการประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนาในการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะการกล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนดี ซื่อสัตย์ มีจิตสำนึกสาธารณะ และสืบสานจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นการพัฒนาด้านศีลธรรมพร้อมไปกับด้านสติปัญญาและอารมณ์ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 4) นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ การเห็นคุณค่าและการมีวินัยในตนเองปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์(กรมวิชาการ, 2545ก, หน้า 4)

1.2 การทดลองใช้โปรแกรมฝึกอบรม ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนวัดระดับจำนวน 35 คน โดยดำเนินการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 5, 6, 7 มกราคม พุทธศักราช 2551 ซึ่งตรงกับวันเสาร์ วันอาทิตย์ และวันจันทร์ รวมระยะเวลา 2 ถึง 3 วัน ณ วัดระดับ ตำบลบางระจัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยดำเนินการตามแผนการจัดฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 7 แผน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจ ตั้งใจ และกระตือรือร้นในการเข้ารับการฝึกอบรม ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม ตามแผนการฝึกอบรมอย่างมีคุณภาพ มีการศึกษาแสวงหาความรู้จากเอกสารและสื่อต่างๆ ในกระบวนการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา มีการซักถามคณะพระวิทยากร จึงทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความผ่อนคลายและร่าเริงกับกิจกรรมต่างๆ โดยให้ความร่วมมือในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี มีความรู้สึกที่ดีต่อผู้มีพระคุณ เช่น พระวิทยากร บิดา-มารดา ครู-อาจารย์ เพื่อน เป็นต้น จึงทำให้นักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา มีความรู้ความเข้าใจต่อกิจกรรมการฝึกอบรม เกิดการเรียนรู้ตามแผนการฝึกอบรมได้อย่างถูกต้อง เป็นเพราะโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ที่พัฒนาขึ้นนั้นมีกิจกรรมที่หลากหลาย เนื้อหาสาระใกล้ตัวนักเรียน นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ ดร. โกวิท ประवालพฤกษ์ ได้รวบรวมแนวคิด ได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมควรให้ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงมากที่สุด (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2546 หน้า 7) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พระมหาสิริชัย เสร้ไทรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้นผลปรากฏว่านักเรียนมีค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่าคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.3 การดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมในโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ได้เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ และให้นักเรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองให้มากที่สุด และมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน ของการดำเนินกิจกรรมได้อย่างทั่วถึงเน้นการจัดกิจกรรมโดยฝึกให้นักเรียนอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ความคิดเห็นที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น เป็นการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดจากความคิดของนักเรียนเอง นอกจากนี้ยังช่วยให้นักเรียนได้รู้จักการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของเลฟ ไวโกตสกี (Lev Vygotsky, 1962) ที่สรุปว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากเด็กได้รับการกระตุ้นชี้แนะ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับครู หรือร่วมทำงานกับเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่า บทบาทของครูมีส่วนในการกระตุ้นการเรียนรู้ให้เข้ากันได้กับการสร้างความหมายส่วนตัวของเด็ก และบรูเนอร์ (Brunner, 1965, p. 253) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กเริ่มต้นเรียนรู้จากการกระทำ ต่อไปจึงจะสามารถสร้างจินตนาการหรือสร้างภาพในใจ แล้วจึงถึงขั้นการคิดและเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้

1.4 การจัดการเรียนการสอนตามแผนการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา ผู้วิจัยพยายามใช้สื่อการสอนหลายประเภท เช่น ใบความรู้ ใบกิจกรรม ภาพ ข่าว นิทานธรรมะ กลอนธรรมะ เป็นต้น ซึ่งสื่อต่างๆ ดังกล่าวได้รับความสนใจจากนักเรียนเป็นอย่างมาก นักเรียนให้ความร่วมมือในการจัดฝึกอบรมเป็นอย่างดี มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ผู้วิจัยและพระวิทยากรได้วางตัวเป็นกันเองกับนักเรียน จะสนทนาซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันของนักเรียนที่จะต้องนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ ซึ่งทำให้นักเรียนมีความสนใจ และตั้งใจฝึกอบรมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับการคิดและการสอนที่ส่งเสริมการคิดของออสเชเบล (Ausubel, 1963, p. 326) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้ที่มีความหมายจะเกิดขึ้นได้หากการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใด สิ่งหนึ่งที่มีมาก่อน ดังนั้น การให้กรอบความคิดแก่นักเรียนก่อนสอนเนื้อหาสาระใด ๆ จะช่วยเป็นสะพานหรือโครงสร้างที่ผู้เรียนสามารถนำเนื้อหา หรือสิ่งที่เรียนใหม่ไปเชื่อมโยงยึดเกาะได้ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความหมาย

2. จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาในระดับมาก 11 รายการ จาก 12 รายการ ได้แก่ ความสนใจในการเข้ารับการอบรม ระยะเวลาตลอดการฝึกอบรม เรื่องราวในโปรแกรมฝึกอบรม ความรู้สึกว่ามีความเมตตาเกิดขึ้น ความเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าของตนเอง การแก้ไขพฤติกรรมตนเอง ได้รับ

ประโยชน์จากการฝึกอบรม รู้จักรับสติ อารมณ์ ไม่ให้โกรธหงุดหงิด เข้าใจปัญหาชีวิต เข้า
ร่วมกิจกรรมแล้วจิตใจผ่องใส เป็นกิจกรรมที่แปลกใหม่และควรนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้อาจ
เนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

2.1 กิจกรรมการเรียนการสอนในโปรแกรมฝึกอบรม เพื่อพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรมด้านความเมตตา มีความน่าสนใจ กระตุ้นและท้าทายความรู้สึกของนักเรียนและเป็น
การฝึกอบรมที่เริ่มจากการพัฒนาพฤติกรรมพื้นฐานไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมที่ทำให้สภาพจิตใจ
สูงขึ้น ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการจัดฝึกอบรมและสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย ประกอบกับ
นักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมตามโปรแกรมฝึกอบรมดังกล่าวเป็นผู้มีความสนใจ สมควรใจเข้ารับ
การฝึกอบรม จึงเป็นสาเหตุให้นักเรียนพอใจและเห็นประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของวิภาวี
แป้นเรือง (2546, หน้า 37) กล่าวไว้ว่า ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นและความพร้อมที่จะ
กระทำต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบ เป็นการบอกแนวโน้มทาง
จิตใจของบุคคลเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสิ่งของ บุคคลประเพณีหรือสถานการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลให้
บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา เจตคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสามารถสร้างขึ้นและ
เปลี่ยนแปลงได้

2.2 การจัดสถานที่และบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้าน
ความเมตตา ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดระดับ เพื่อใช้ศาลาซึ่งมีสื่อและบรรยากาศที่
เหมาะสม อากาศเย็นสบาย ปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ ทำให้นักเรียนมีสมาธิและความพร้อมที่
จะฝึกอบรมอย่างตั้งใจจริงและมีความต่อเนื่องตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการวิจัยของ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 166) พบว่าการจัดบรรยากาศใน
ห้องเรียนที่เป็นอิสระ สนุกสนาน เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นและความสามารถอย่าง
เต็มที่ อบอุ่นปลอดภัย เป็นกันเอง ซึ่งจะส่งผลให้เด็กอยากเรียนรู้ อยากคิด อยากทำ กล้าคิด
กล้าทำ กล้าแสดงความคิดเห็น

2.3 ระยะเวลาในการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา มีความ
เหมาะสมคือไม่มากหรือน้อยเกินไป และอยู่ในช่วงเวลาที่นักเรียนหยุดเรียนจากวันเรียนปกติได้
ฝึกอบรมในวันเสาร์ อาทิตย์ และวันจันทร์ตลอดเวลา 2 ถึง 3 วัน จึงมีอิสระในการฝึกอบรม
อย่างเต็มที่ แม้ว่าจะมีปัญหาบ้าง เนื่องจากนักเรียนต้องมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ แต่ส่วนใหญ่
นักเรียนก็พอใจว่าอยู่ในช่วงที่เหมาะสมและจากการสังเกตพบว่านักเรียนมีความรับผิดชอบสูง
มีวินัยในตนเอง มีความเข้าใจสถานการณ์และข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ
พระธรรมปิฎก (2546, หน้า 101) ที่เสนอวิธีคิดแบบกัซซาต เป็นการคิดแบบมองเห็นความจริง
โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่และแต่ละด้านจนครบทุกกรอบไม่พิจารณาสิ่งใด เพียงด้านเดียว
หรือแง่มุมเดียวและสอดคล้องกับกัญญา ท่องสิงห์ (2540, หน้า 39) ที่กล่าวว่า การ
เปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่บุคคลได้เลือกตัดสินใจที่จะปรับตัวเองให้

เข้ากับสิ่งแวดล้อม และปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง โดยกิจกรรมของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติของเด็กได้

จากผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยด้วยเหตุผลดังกล่าวเป็นการสนับสนุนว่าโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาที่จัดขึ้นครั้งนี้ บรรลุตามเป้าหมายของโปรแกรมฝึกอบรมที่กำหนดไว้ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมได้ดีในระดับหนึ่งตามเงื่อนไขของการจัดและสถานการณ์ที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ควรนำโปรแกรมฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาซึ่งประกอบด้วยเอกสารหลักคือใบความรู้จากแผนการฝึกอบรมไปใช้ฝึกอบรมนักเรียนโดยตรง คือใช้เป็นกิจกรรมเสริมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจเป็นช่วงเวลาเข้าก่อนเข้าเรียนหรืออาจฝึกช่วงหลังรับประทานอาหารกลางวันหรือหลังเลิกเรียนที่ไม่ใช่กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนก็ได้ โดยใช้เวลาไม่มากนักในแต่ละชุดประมาณ 10 – 15 นาที

1.2 บูรณาการแผนการฝึกอบรมกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ทุกกลุ่ม ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ และแนวทางปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1.3 มอบหมายให้นักเรียนฝึกนักสมาธิที่บ้าน ซึ่งเป็นการฝึกอย่างเป็นอิสระหรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

1.4 ควรจัดกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมด้านความเมตตา โดยนักเรียนมีส่วนร่วมภายในโรงเรียนหรือส่วนร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.5 โรงเรียนควรสร้างจิตสำนึก ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาให้นักเรียนด้วยวิธีการหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยพัฒนาโปรแกรมคุณธรรมจริยธรรมในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการทำดี ทำชั่ว ด้านความไม่ประมาท ด้านทริ-โอคตปิปะ ด้านอริยสัจ 4 เป็นต้น

2.2 ควรมีการดำเนินการวิจัยเชิงพัฒนา (Research & Development) ในการพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น

2.3 ควรศึกษาวิจัยเรื่องสภาพ ปัญหา และแนวทางส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตาให้กับนักเรียน ในโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป

2.4 ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการว่ากล่าวตักเตือน การอบรมทุกประเภท การจัดกิจกรรมทางศาสนา การนิมนต์พระมาเทศน์ การ

ปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิ การจำลองสถานการณ์ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านเหตุผล
ด้านการปรับพฤติกรรมและด้านการเรียนรู้สังคม ฯลฯ ว่าการดำเนินการแต่ละเรื่อง แต่ละอย่าง
จะต้องเป็นอย่างไร อะไรได้ผลมาก อะไรได้ผลน้อยในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะมี
คุณธรรมจริยธรรม

2.5 ควรมีการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการเผยแพร่
พระพุทธศาสนาในรูปแบบอื่น